



АНДРІЙ ЖУК У ВНУТРІШНЬОПАРТІЙНІЙ БОРОТЬБІ УСДРП 1908 - 1912 рр.

Висвітлюється партійна діяльність українського громадсько-політичного діяча Андрія Жука протягом 1908 – 1912 рр. Показані шляхи розвитку УСДРП, запропоновані А. Жуком та його опонентами по партії.

Ключові слова: А. Жук, УСДРП, партійна боротьба.

Трет'ючервнева реакція значно ускладнила діяльність УСДРП, яка зазнала масових арештів. Більшість партійних керівників з метою уникнення репресій змушена була виїхати до Львова, де 4 липня 1908 р. вони створили Закордонну групу УСДРП¹. Серед них були В. Винниченко Д. Донцов, А. Жук, В. Степанківський та ін.

Яскравим представником львівської партійної групи виступав А. Жук. Народився 1880 р. у с. Вовчок Полтавської губернії. З 1899 р., працюючи в земській управі, бере участь у нелегальному українському політичному русі. Починаючи з 1901 р. – на військовій службі. Член РУП, УСДРП (входив до Центрального комітету), працював у партійній пресі. В 1906 р. був ув'язнений; наступного року змушений емігрувати до Галичини, де продовжував роботу в УСДРП, а з 1912 р. – був одним із фундаторів Українського інформаційного Комітету (з 1914 р. – СВУ). У Відні в СВУ – до 1918 р., був членом МЗС УНР. Згодом у закордонному центрі ЗУНР – як видавець і журналіст. 1930 р. повертається до Львова, де бере участь в українському кооперативному русі. З окупацією Львова радянськими військами емігрує до Відня, де і прожив до кінця свого життя.

В історіографічному плані дана проблематика частково висвітлена в працях В. Головченка, С. Адамовича, Л. Качмар, І. Гирича², які в силу свого дослідження мало приділяли уваги внутрішньопартійній суперечці в УСДРП. Звідси автор ставить за мету висвітлити місце А. Жука у внутрішньопартійній боротьбі УСДРП, показати позиції опонентів щодо вирішення найважливіших партійних питань.

На відміну від Російської імперії, Австро-Угорська гарантувала більше свобод та вільнодумства. Емігранти, у тому числі і А.Жук, ознайомившись із здобутками європейської соціал-демократичної думки, відкинули ті догматичні штампи, які використовували російські соціал-демократи і значною мірою керівники Центрального комітету УСДРП, а саме диктатуру пролетаріату тощо. І це, безумовно, породило інше бачення процесу відродження партії.

1909 р. став для А. Жука переломним, оскільки саме тоді він змінив світоглядні орієнтири. Про це ми дізнаємося з його спогадів: “Досі я був в полоні теорії класової боротьби, – згадував він, – непримиримості інтересів робітництва і буржуазії і пролетарського інтернаціоналізму, а галицька дійсність мені показала, що цей “теплий кожух не для нас шитий”, що інтернаціональними гаслами прикривається національна нетерпимість, шовінізм пануючих націй”³. Каталізатором цих змін служило студіювання у 1908 р. літератури про кооперацію.

А. Жук як член Закордонної групи УСДРП проявляв ініціативу у партійному

© Магурчак Андрій Миколайович – кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

відродженні. Життя диктувало нові підходи до розвитку партії. “Після реакції партійної організації занепали. Обставини життя змінились, треба змінити відношення до партійної програми і тактики. Становище повного партійного розброду тривати не може”⁴. Тому А. Жук із своїми однодумцями намагався скликати загальнопартійну конференцію у Львові 16 липня 1909 р. Зважаючи на те, що на неї прибули лише представники частини партійних організацій, було вирішено – вважати даний захід “приватною нарадою партійних робітників”. Серед порушених восьми питань дискусійними виявилися: сучасне становище в партії, справа об’єднання із українськими соціалістичними організаціями в Росії, ставлення до легальних культурно-просвітніх та економічних організацій. Відстоюючи легальні методи боротьби і діяльності партії, А. Жук вказував на те, що партія повинна брати активну участь у культурно-просвітніх та економічних інституціях. “Нещастям, а може, щастям для нас є те, – зазначав А. Жук, – що нам, у с. д., доводиться робити таку роботу, яку де інде веде буржуазна демократія”⁵. Особливу увагу він приділив кооперативам, зазначаючи, що кооперативні організації бувають різні, але вони допомагають працюючим боротися за свої соціальні права, а тому соціал-демократи зацікавлені в тому, щоб на такі організації впливати. Для цього не потрібно створювати партійних кооперативів, а проводити роботу вже з існуючими. Такий же підхід повинен застосовуватися і до просвітніх організацій. Виступаючи з рефератом з питання об’єднання із соціалістичними організаціями в Україні, він зазначав, що російські соціал-демократи копіювали західноєвропейські зразки, при цьому, не зважаючи на обставини російської дійсності, а українські колеги тільки брали готові заготовки у росіян. Тому і виникають партійні проблеми: ідейні та організаційні розбіжності. Щоб не дробити всі соціалістичні напрямки, які існували на той час, А. Жук запропонував об’єднатися в єдину соціалістичну партію. Такий заклик викликав гостру дискусію. Єдина на той час партія, з якою хотів би об’єднатись А. Жук, – УПСР, котра була ще не повністю сформована і потенційно склала б конкуренцію УСДРП. В. Головченко такий хід А. Жука підсумував так: “Саме цим, очевидно, і пояснюється прагнення секретаря ЗГ УСДРП досягти угоди з іще несформованою партією за умови розвалу у власній”⁶. Другим озвученим А. Жуком питанням були бібліотека й архів. Він звернув увагу на те, що в архіві мало матеріалу, і запропонував перевести уцілілі матеріали про історію партії до Львова на баланс Закордонної групи, а також поповнити бібліотеку різними виданнями.

Отже, підсумковими рішеннями наради, не без допомоги А. Жука, стали такі пункти: використання всіх легальних можливостей у партійній роботі на місцях; співпраця із демократичними партіями та просвітницько-економічними організаціями; заснування друкованого органу і видавництва, а також зміцнення ідейної єдності партії.

Крім того, А. Жук заперечував легальність діючого ЦК УСДРП, оскільки, на його думку, він майже два роки не існував, тому що значна частина партійців і членів ЦК була за межами Російської імперії в силу об’єктивних причин, а тому “не можна і виразного відношення мати до факту появи ЦК. Та обставина, що вища партійна інституція подає якісь ознаки життя, розуміється, факт радісний. Можна зрештою привітати сей факт, але ліпше всього прийняти його до відома і тільки”⁷. Сам факт заперечення існування ЦК викликав негативну реакцію в частини партійців, які вважали себе членами ЦК і негативно ставилися до А. Жука.

Зокрема, Л. Юркевич у статті “Наше відношення до буржуазної преси” зазначав, що “... на 2 з’їзді 1907 р. товариш Деде (В. Винниченко) виступив з резолюцією, яка категорично забороняла членам партії брати участь у буржуазній пресі. У непартійній пресі дозволялось писати лише з дозволу ЦК”⁸. Тим самим він дошкуляв А. Жукові, що той бере участь у “буржуазній” пресі. Також вважав його “ворогом сучасного ЦК”, при цьому визнавав, що А. Жука було обрано членом ЦК на III з’їзді УСДРП в 1907 р. і запрошував брати участь в його діяльності при умові, “коли Ви писано визнаєте легальність сучасного ЦК і законність всіх його

дотеперішніх постанов”⁹. Л. Юркевич не визнавав діяльність А. Жука як члена редакції ЦК, посилаючись на квітневу (1910 р.) постанову наради ЦК, в якій відсутнє його ім'я серед членів редакції. Другою причиною було те, що сама участь у редакції призвела б до загострення відносин з галицькими соціал-демократами, які в органі “Земля і Воля” критикували діяльність А. Жука, особливо за відхід від соціалізму, співробітництво із буржуазними партіями і товариствами¹⁰.

Очолована А. Жуком ЗГ УСДРП викликала невдоволення Л. Юркевича. Зокрема він зазначав: “Тут Ваша “група” вимагає собі організацію незалежності і хоче повних прав. Дивуюся їм. Ми проти і пропонуємо їм бути звичайною меншістю без права політичних виступів. Невже і Ви стоїте на тому, що й Ваша “група”?”¹¹.

Крім того, Л. Юркевич був причетний до крадіжки архіву УСДРП, який зберігався в А. Жука. Це яскраво ілюструє лист Л. Юркевича від 31 жовтня 1912 р. “... я ні трохи не соромлюся свого, як ти кажеш “грабіжу” архіву і мені і за вухом не свербить від твоєї погрози оголосити в пресі факт “грабіжу”¹². Політика А. Жука, на думку Л. Юркевича, зводилась до приєднання УСДРП до РСДРП і тим самим усунення від керівництва партією людей, які мають інше бачення.

Звинувачуючи А. Жука в тому, що він – компрометатор української соціал-демократії, відповідно повідомляв, що ЦК УСДРП прийняв рішення про ліквідацію ЗГ УСДРП і призупинення членства в партії, окрім нього, В. Немирича і В. Степанківського до скликання з'їзду партії. Звідси висновок: “...спільної хати у нас немає і не може бути”¹³. Такі припущення, звичайно, не відповідали дійсності, оскільки А. Жук не виступав за об'єднання з російськими соціалістами, а емоційність Л. Юркевича можна пояснити, крім розбіжностей щодо партійної платформи, ще й особистісними непорозуміннями, які накладалися на вирішення важливих партійних питань.

А. Жук відповів, що не змінив своїх поглядів на внутрішньоорганізаційні справи партії та не бере на себе відповідальності за діяльність тогочасного ЦК і залишає за собою право публічної критики, “оскільки обставини і інтереси робітничої справи, так як я її розумію, вимагають сеї критики”¹⁴. Також буде брати участь у діяльності львівської організації з функціями при умові, якщо вона визнає себе лише закордонною частиною ЦК; зробить заходи для організації частини ЦК в Україні; узгодження найважливіших кроків, які входять у компетенцію ЦК між обома частинами; визнання тимчасових функцій ЦК до скликання партійного з'їзду або конференції, які затвердять нові організації і склад ЦК; ЦК припинить боротьбу проти опозиційної частини в партії у своїх відозвах до робітників¹⁵.

Звичайно, такий перебіг подій не влаштовував ЦК. Яскраво це проявилось у листі М. Порша до А. Жука. Зокрема, М. Порш вважав думки А. Жука ворожими робітничтву і гостро критикував сам захід (партійну нараду), “її політичне значіння (наради) – нуль: ні одною змістовою резолюцією, ясною і дійсно соціал-демократичне, що показувала б поступ думки. Навпаки все має мізерну ціну, в порівнянні із всіма нашими здобутками в минулому. “Захват власти”, з нелегальної роботи ніякого хисту немає, “активна праця в легальних культурних і економічних інституціях” спільно з демократичними елементами, нарешті, з'єднання всіх українських соціалістичних партій (а яка з їх не вважає себе такою) і т.д. Це такі мелодії, яких дійсно не можна не вважати показником розкладу свідомості декотрих елементів в наших рядах, розуміється, не тільки тих, котрі ці погляди висловлювали, але ширших груп”¹⁶. Він також звинувачував А. Жука у підбурюванні “всіх організацій, розсилання відповідних листів. Взагалі то ЦК збирає справоздання, розсилає директивні листи. Повідомляє всіх про все, кричить на гвалт, чинить огляди”¹⁷. В підсумку М. Порш прогнозував, що такі “заходи гальмують справу ідейної консолідації, порушують її нормальний хід і навіть можуть призвести до “розколу” але Спілка”¹⁸.

Неприйняття М. Поршем кооперативного руху демонструє його стаття “Кооперативний націоналізм”¹⁹. У ній автор рішуче критикував “львів'ян”, особливо А. Жука. Приводом для критики став той факт, що у Львові в лютому 1909 р.

відбувся український просвітницько-економічний конгрес. На ньому із рефератом “Значення кооперації для нашого народу” виступив А. Жук²⁰. Він, зокрема, наголошував: в умовах запеклої національної боротьби кооперативний рух, який виникає з соціально-економічних причин, мусить набути характеру боротьби за національну незалежність України. І для того, щоб ця боротьба була успішною, потрібно об’єднуватися в національні економічні та культурно-просвітницькі організації, які будуть “становити необхідну силу, точку опори для успішнішого ведення національно-політичної боротьби аж до повної перемоги”²¹.

“Кооперація утворить національну фабричну промисловість, дасть засоби до існування мільйонам голодного і безробітного тепер трудящого люду, спинить еміграцію ... Утворить внутрішній ринок для національної промисловості, потребує величезний ринок для національної літератури і мистецтва – цього найяскравішого показника національної культури”²², а це в свою чергу приведе до політичного руху. Для А. Жука кооперація як чинник у боротьбі за національну незалежність не була універсальним засобом і не може бути метою, а “тільки засобом до досягнення кінцевої мети змагань працюючих – усупільнення чи соціалізації всіх знаряддів і засобів продукції, поділу, послуг”²³.

У позиції А. Жука М. Порш вбачав відхід від класових інтересів та марксистських ідеалів. Він заперечував тезу А. Жука про те, що кооперативний рух повинен мати національний характер: “Чи подумав автор про те, що цим він віддає кооперацію до рук націоналістичної дрібної буржуазії, що це означає пошматування пролетарських кооператорів на національні, ворожі одна одній частини, що це логічно веде не до національного єднання, а до стирання класових меж”²⁴. Також М. Порш вважав перебільшеною тезу А. Жука про те, що кооперація організовує українців у націю. Принципово не виступаючи проти націоналізації народного господарства, М. Порш зазначав, що в тогочасних умовах це неминує веде до економічного панування буржуазії. З цього погляду він відкидав кооперацію як економічну форму національної боротьби, хоча з 1912 р. сам активно працював у цьому плані.

Другим напрямком критики служила співпраця А. Жука з пресою, яку не сприймав М. Порш. Так, в листі до А. Жука у грудні 1909 р. він писав: “Так, я цікавлюся Вашими літературними працями, як цікавлюся роботою всіх інших наших опортуністів по “Радах”, “Селах”, “Ділах”, бо вважаю таку роботу більш небезпечною для нас, ніж буржуазну демократичну. Це ворог внутрішній”²⁵.

Відповідаючи на закиди А. Жука щодо відсутності реальної співпраці із партіями націонал-демократичного напрямку, М. Порш зазначав: “Ви звете мавпуванням наші переконання ... Коли наші погляди є мавпуванням в тому розумінні, що не ми перші їх вигадали, то і Ваші погляди нагадують теж один оригінал. Коли ми мавпуємо з соціал-демократів, то Ви мавпуєте з націонал-демократів. Не думаю, щоб перше мавпування було для марксиста нижчої якості, ніж друге!”²⁶.

На думку М. Порша, опозиційна частина партії вороже ставиться до загальнопартійних принципів, переслідуючи мету – знищити ЦК або звести до мінімуму його роль. Однак лідер УСДРП визнавав неминучим існування опозиції з огляду, по-перше, на “брак різких класових меж в нашому громадянстві, невиразність соціальної структури нашої нації, невелику кількість міського робітництва, більш відокремленого від інших буржуазних класів, числове панування в українському робітництві сільського пролетаріату, перейнятого дрібнобуржуазними ілюзіями, домінуючу роль в українському національному русі дрібно буржуазної інтелігенції”; по-друге, “це фактична співпраця різних політичних представників, в тім числі соціал-демократичних в організаціях української “буржуазної” демократії, яка стала можливою внаслідок організаційного й ідейного занепаду партії”²⁷.

Для оприлюднення власного бачення подальшої тактики та ідеологічних засад УСДРП за ініціативою А. Жука був створений альтернативний партійний орган – журнал “Праця”. Видання такого часопису А. Жук задумав ще в листопаді 1908 р., поставивши за мету відхід від класової парадигми і пропаганду ідеї української

самостійності – одного із найголовніших завдань українських соціал-демократів. Видання повинно було бути позафракційним. Саму ідею створення такого друкованого органу привітали навіть опоненти А. Жука, а саме Л. Юркевич. Але радив, щоб дане видання мало чітке партійне спрямування. При цьому він вважав необхідним, щоб його політика збігалася з ЦК УСДРП, тоді він допомагатиме йому²⁸. Такий радикальний перехід і зміна платформи, які запропонував А. Жук, природно, викликали невдоволення у більшості діячів УСДРП. Спочатку редактори “Праці” толерантно ставилися до внутрішньопартійної дискусії, але коли мова зайшла про партійну тактику, стратегію та ідеологію на майбутній період, поступово зайняли рішучішу позицію. Значною мірою вона була зумовлена міжособистісними стосунками між А. Жуком, з одного боку, та М. Поршем, Л. Юркевичем – з іншого. Саме про це повідомляв А. Жук у листі до В. Дорошенка: “Взагалі Порш легковажив собі Антоновича і Винниченка, а вони його ненавиділи за це і приписували йому неймовірні речі (ніби М. Порш був агентом царської “охранки”). Також покійний В. Садовський, з великого почитателя Порша, обернувся в його ворога, коли Порш в якійсь полемічній статті неделікатно з ним обійшовся”²⁹.

Крім того, зміна політичних орієнтирів А. Жука та його ініціативні кроки щодо модернізації партії викликали невдоволення у В. Винниченка, який вороже ставився до керівництва ЦК партії. Зокрема, він не сприймав закидів А. Жука про те, що соціалізм як політико-філософська течія не має підґрунтя в українському середовищі, особливо серед селянства, а останнє слід залучати до кооперативного руху. Будучи прихильником соціалістичних ідей, В. Винниченко поважав А. Жука, незважаючи на світоглядні розбіжності між ними. Відмінність полягала в тому, що для В. Винниченка “соціалізм і політика... нерозривні. Тільки я дивлюся на перший, як на ціле, а на другу, як на частину. Ви – навпаки”³⁰. Також він співчував А. Жуку, із помешкання якого був викрадений архів РУП, УСДРП, і засуджував ініціаторів, називаючи це аморальним вчинком.

Водночас А. Жук називав деякі публікації В. Винниченка у часопису “Вперед” демагогічними, при цьому закидаючи йому на “безбатченківство”. Критику останній вважав необ’єктивною і тим самим звинувачував А. Жука у співробітництві з його опонентами.

У політиці ЗГ УСДРП, очолюваній А. Жуком, В. Винниченко вбачав бажання “оголосити себе єдиним представником партії”, змінити соціал-демократичну платформу партії на націонал-демократичну і заявити, що “соціалізму тепер немає місця на Україні”. Якщо такі наміри наберуть серйозних рис, то пропонував “розійтись по своїх напрямках” і був переконаний, що соціал-демократичний осередок у партії буде збережений, оскільки “... в даний момент ми дужчі і матеріальними засобами, і вірою в чистоту та щирість наших переконань...”³¹.

Незважаючи на розбіжності щодо партійної політики, В. Винниченко підтримував видання першого числа “Праці”, органу ЗГ УСДРП. З огляду на те, що збірник був вузькопартійний, ніякої “єресі” в цьому, як вбачав М. Порш, В. Винниченко не помічав, а навпаки обіцяв подати кілька статей на теми “соціалістичної етики і богошукання”, оскільки вони “порушують філософський ґрунт робітника і селянина”.

На противагу львів’янам, М. Порш із своїми соратниками створив на початку 1910 р. у Львові офіційний партійний орган – “Робітник”, який відстоював традиційні форми діяльності партії. Він кваліфікував альтернативний партійний орган як “орган опортуністичних елементів в українській закордонній соціал-демократії”³². У свою чергу прихильники “Праці” критикували представників ЦК та його офіційний часопис. Так, В. Винниченко в листі до редакції “Праці” зазначав, що поява “Робітника” тільки викликає неприємне здивування й непорозуміння³³. Як бачимо, партія фактично опинилася на межі остаточного розколу.

Щоб дати відповідь на поставлені запитання “львів’ян”, М. Порш разом із Л. Юркевичем намагався провести 18 квітня 1910 р. у Києві конференцію. До цього заходу спонукали також і місцеві партійні організації. Незважаючи на те, що

М. Порш та його прибічники провели не загальнопартійну конференцію, а тільки приватну нараду, її рішення свідчило, що опоненти А. Жука на деякий час зуміли перехопити ініціативу у партійному відродженні і продовжували власну лінію в партії. Це яскраво проілюструвало видання нового партійного часопису “Наш Голос”, у якому провідні позиції надійно утримували прихильники ЦК.

Саме на сторінках “Нашого Голосу” відбулася публічна дискусія між А. Жуком та Л. Юркевичем, які представляли протилежні партійні напрямки. Зокрема, А. Жук у своєму відкритому листі під псевдонімом Андрієнко критикував брошуру Л. Юркевича “Доклад УСДРП Росії міжнародному соціалістичному конгресові в Копенгазі”, яка була надрукована в липні 1910 р. Автор листа наполягав на легальних методах діяльності партії, що принесе їй більше користі, а також усьому українському рухові; закликав відмовитись від боротьби із опозиційною частиною партії; центральний орган партії не представляє більшості серед однопартійців. Відповідь Л. Юркевича зводилась до того, що “ніякі умови не можуть оправдати несоціалістичних виступів...”³⁴.

Однак у травні 1910 р. було обрано новий склад об'єданого ЦК і відповідно – редакції центрального органу, до ЦК увійшли Д. Донцов, В. Дорошенко, Д. Піщанський, Л. Юркевич і В. Степанківський. Відсутність А. Жука свідчила, що його особа викликала найбільші дискусії.

Отже, А. Жук, будучи за своїм духом прагматиком і реформатором, намагався змінити курс УСДРП, модернізувавши фактично всі найголовніші постулати партії. Однак цим задумам не судилося збутись. Відверту ворожість щодо пропонувананих шляхів проілюстрували дискусії між А. Жуком, з одного боку, та Л. Юркевичем, М. Поршем і В. Винниченком – з іншого. Фактично позиція А. Жука призвела до загострення і розколу в партії та поступового відходу останнього від соціал-демократичних догм.

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 3807. – Оп.2. – Спр.48. – Арк.174 –176.

2. Головченко В. Від «Самостійної України» до союзу визволення України: нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст.: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. – Х. : Майдан, 1996. – 190с.; Адамович С. Наддніпрянська політична еміграція в суспільно-політичному житті західноукраїнських земель (1914-1918 рр.). – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.; Качмар Л. Галичина в політичному житті наддніпрянських емігрантів на початку ХХ століття. – Л. : Астролябія, 2002. – 155с.; Гирич І. У тіні В. Липинського (Андрій Жук як політичний мислитель й дослідник історії визвольного руху) // Молода нація. – 2002. – №3 (24). – С. 8 – 45.

3. National Archives of Canada (далі НАС). – The Andry Zhuk Collection MG30, C167. – Volum. 1. – File. 5.

4. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк.78.

5. Нарada членів УСДРП // Праця. – Л.,1909. – Ч. 1. – С. 12.

6. Головченко В. Вказана праця. – С. 112.

7. ЦДАВО України. – Ф.3807. – Оп. 2. – Спр. 47. – Арк. 184.

8. Там само. – Спр. 48. – Арк. 203.

9. Там само. – Арк. 79.

10. Там само. – Арк. 77.

11. НАС. The Andry Zhuk Collection MG30, C167. – Volum 4. – File. 4.

12. Там само.

13. Там само.

14. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр. 48. – Арк. 80 зв.

15. Там само. – Арк. 80-80 зв.

16. НАС. The Andry Zhuk Collection MG30, C167. – Volum. 4. – File .7. Лист М. Порша до А. Жука від 15 грудня 1909 р.

17. Там само.

18. Там само.

19. Порш М. Кооперативний націоналізм // Слово. – 1909. – 26 квітня.

20. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр.47. – Арк. 16зв.

21. Там само. – Арк. 17.

22. Ільченко А. Значіння кооперації для нашого народу // Національне відродження і кооперація. – К., 1919. – Вип. 1. – С. 44.

23. Там само. – С.45.
 24. Порш М. Кооперативний націоналізм // Слово. – 1909. – 26 апріля.
 25. НАС. The Andry Zhuk Collection MG30, C167. – Volum. 4. – File.7. Лист М. Порша до А. Жука від 15 грудня 1909 р.
 26. Там само.
 27. Чацький М. (М. Порш) Сучасний момент в життю української нації і завдання української соціал-демократії // На теми дня. – Львів, 1910. – С.13.
 28. НАС. The Andry Zhuk Collection MG30, C167. – Volum.4. – File.4. – Лист Л. Юркевича до А. Жука від 8 липня 1908 р.
 29. Гирич І. Вказана праця. – С. 42.
 30. НАС. The Andry Zhuk Collection MG30, C167. – Volum.4. – File.12.
 31. Там само. Лист Винниченка В. до А. Жука від 25. 09. 1912 р.
 32. ЦДІАК України. – Ф. 275. – Оп.1. – Спр. 2033. – Арк. 37.
 33. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп.2. – Спр. 53. – Арк. 94.
 34. Б/п. Відповідаємо на головнище в сьому “письмі” // Наш Голос. – Ч.1. – Падолист. – 1910. – С. 52.

Освещается партийная деятельность украинского общественно-политического деятеля Андрея Жука в течение 1908–1912 гг. Показаны пути развития УСДРП, предложенные А. Жуком и его оппонентами по партии.

Ключевые слова: А. Жук, УСДРП, партийная борьба.

Party activity lights up Ukrainian public-political figure Andriy Zhuk beetle during 1908-1912 The rotined ways of development of USDRP are offered A. Zhukom and his opponents for parties.

Key words: A. Zhuk, USDRP, party fight.

